

Qarabağ Azərbaycandır!

Dilarə Adilova

Hər baxımdan Zirvə - Şuşa

"Sən sabahlar və şəfəqlər qədər gözəlsən!"
(Nazim Hikmət)

"Hər qaranlıq gecənin bir işıqlı gündüzü var", - deyirlər. Mən isə xüsusilə bədbinliyə köklənib dünya ilə təması kəsmək istəyəndə "böyük sevgilər ya sonsuzdur, ya onsuz", - deyər düşünüb, özümdən belə "intiqam alırdım". Və ruhuma edə biləcəyim təsəlli bəhanələrini rədd edib bu qara düşüncələr içərisində günü-gündən kiçilir, azalır, bir gün yoxa çıxacağım günü də uzaqda görmürdüm.

Dostoyevskinin "Qalanı müdafiə etmək sənəti nə qədər güclü olur-olsun, qalaalma sənəti daim ondan bir addım qabaqda olacaqdır" kəlamı da arada bir cücərən ümidimin başından vururdu. Müharibə öncəsi, faktiki "pərdənin açılmağına" günlər qalmış çapdan çıxan kitabımda qəlbim qan ağlaya-ağlaya Şuşanın işğalından yazmışdım. Onda heç düşünə də bilməzdim ki, belə tezliklə bizim də küçəmizdə bayram olacaq, arzularımızın, istiqbalmızın şəhəri Şuşa xəyallarımızın çin olan azadlığına qovuşacaq və mən də bu barədə yazacağam. Doğrusu, hələ də nə yazacağımı bilmirəm. Qələmimin nə yazacağını, mənə Şuşaya necə

aparacağını. Yazmağa qorxuram? Ürək eləmirəm? Bədgümanam ki, yaza bilmərəm? Qətiyyəyən yox! Adam çoxdan görmədiyi (ya həmişə görməyi arzulayıb heç görmədiyi!) kimsəni gözləyəndə necə həsrətlə, yangı ilə çırpınsa, mən də Şuşa haqqında elə düşünürəm. Gör indi görüşünə gedəndə nə olacaq! Xəyalı belə gözəl! Şuşanı görmək, görə bilmək və... ölmək! İlk dəfə Hötedən gələn, Şuşaya aid etdiyim bu məşhur ibarə qanad açıb dünyanı dolaşsa da, ədəbiyyat adamları onunla müxtəlif cür "oynayıb" Neapol, Paris, London kimi şəhərlərə şamil etsələr də, mahiyyət dəyişmiş, birdir. "Ölüb qalam orda mən!" Məna gücü, vurğu odur ki, buranı görməmiş ölmək olmaz.

"Dünyanın harasında olursan ol, olduğun yerdə deyil, düşündüyün yerdəsən". Şəhərin kosmosdan çəkilməmiş fotolarına baxıram. Adi həvəskar fotolarda da Şuşa elə belə görünür. Şuşa özü

Qarabağ Azərbaycandır!

kosmosdur, yaxın planetdir, Yerdə ikinci planetdir. Özüm də bilmədən oradan olan tanışlarımı düşünürəm, onların söhbətlərini yadıma salmağa çalışıram. Şuşanın rəsmi çəkmək, portretini yaratmaq üçün "bəlkə kömək oldu" düşüncəsi ilə. Mənimlə universitetdə şuşalı qız oxuyurdu, bir dəfə şikayətləndi ki, Bakıda rütubət çoxdur. Şuşanın havası qurudur, paltar sərişən, bir saata qurquru olur. Adi məişət epizodudur, amma indi o qədər əziz gəldi mənə. Şuşalı vaxtlarımızdandı, yəqin ona görə. Birdən-birə çoxdan görmədiyim o qızı da görmək istədim.

Noyabrın əvvəlləri idi. Məlumat verilməsə də, hamı məsələdən agah idi. Prezident mesajını vermişdi: "Şuşasız bizim işimiz yarımçıq qalar". Ermənilərin Şuşanı boşaltmaları, şəhərin mühasirədə olması, hətta artıq almış olduğumuz kimi xəbərlər bir-birini əvəz edirdi. Şuşadan əsgərlərimizin hənirtisi duyulur, "uçuq minarələrdən qopan səslər" eşidilirdi. Hədəfə az qaldıqca "az qalib, gözəlim, aç qucağımı, bu qədər dözmüsən, bir azca da döz, çatırıq", - deyə öz-özümə pıçıldayırdım. Mühəribənin ilk günlərindən dilimi qabar edən duamı hey təkrarlayırdım:

"İlahi, sona qədər bizim tərəfimizdə ol!"

Bəlkə düşündüyümdən daha unudulmaz, mehriban, doğma, isti olacaq? Bəlkə bunların heç biri o möhtəşəm görüşün yanından belə keçməyəcək! Təsəvvür etməsəm də, bilirəm. Şuşa orqanik şəhərdir. Bildiyim, oxuduğum qədər. Relyefi, arxitekturası ilə. Gözəlliyi də poetik, intellektual. Bərpada da gərək bunlar gözlənilsin. Şiş qayalıqların ucunda dumana bürünmüş göydələnlərin necə möhtəşəm görünəcəyini təsəvvür edirəm və hətta görürəm. Amma elə edək ki, urbanizasiya orqanikanı üstələməsin. Şuşa Qafqazın incisi, Azərbaycanın say-seçmə ziyalılarının vətənidir. XVIII əsrin sonlarından başlamış ta işğala qədər yetişdirib, pərvazlandırıb, dünyaya tanıdıb! Biz bu 27 ili itirdik, amma düşmənlərimiz də qazanmadılar. "Dəvə hacı olmaz gedib-gəlməklə Məkkəyə". Şuşa o qədər tarixi şəxsiyyətin adı ilə bağlıdır ki, tarixi olmayan qarışı yoxdur. Tariximizin, mədəniyyətimizin "qızıl əsr"inin nümayəndələri ilə bağlı məkanların hərəsi dövrünün bir mədəniyyət ocağı idi. "At ölüb, itlərin bayramıdır" prinsipi ilə qalaya köçürülən "dinc" ermənilərin Azərbaycanın tarixi, mənəvi irsinə tutduğu divan, saqqallı "səhra komandirlərinin" torpağımızda apardığı etnik təmizləmə siyasətinin, ağılasız vəhşiliklərin davamı idi. Azərbaycan ədəbiyyatının klassikləri - N.Vəzirovun talanıb yandırılan evi, Ə.Haqqverdiyevin dağılan tifaqı, rəssam, musiqişünas M.Nəvvabın ev-muzeyinin məhv edilməsi məşhur azərbaycanlıların izlərini silməyə, Şuşanı məqsədli şəkildə erməniləşdirməyə yönəldilmişdi. Yəni burada yerli-dibli azərbaycanlı olmayıb. Zavallılar, "qızılgülə başqa bir ad versələr, onun gözəl ətri dəyişər məgər?"

"Nəcəf bəy cənabları, siz həmişə diri qalacaqsınız. Dünyada əkdüyünüz ağacların meyvələrinin toxumlarını külək müsəlman aləminin səhralarına səpib, göyərdib, minlərcə Nəcəf bəylər yetirib, gözəl niyyətlərinizi daha da rəvnəqləndirəcəklər. Sizin adınız tarixlərin vərəqlərində zəbt olunub dillərdə zikr olunacaqdır". Nəcəf bəyin ruhu inciməsin, sanki Üzeyir bəy bu sözləri tək onun haqqında deyil, bütün Şuşa, şuşalılar barəsində söyləmişdir. Vaqifin məqbərəsini dağıtmaqla, heykəlləri güllələməklə tarixdən faktları, mədəniyyətdən izləri, qəlblərdən məhəbbəti silməyi düşünmək əsl ermənilikdir. "Vaqif" dramındaki Xuramanın özünü qayadan atdığı yer durur, onu yox etməyə düşmənin gücü çatmaz. İlk müdafiə nazirimiz S.Mehmandarovun dədə-baba evini sökmək olar, lakin bu gözəl məhəllənin onlara məxsus olduğunu unudurmaq, gizlətmək olmaz. Bu dünyada həqiqəti yalandan ayırmaq üçün fakt kimi tərs "hakim" var.

Şuşa alınana qədər hava xoş keçirdi, azad olandan sonra güclü yağış yağdı, bu yağış şəhəri yuyub pak elədi, gün qurutdu. İşğalçıların izi-tozu da qalmadı. ONU düşünəndə ilk eşitdiyim musiqi səsi olur. Gördüyüm də. Deyə bilmirəm hansı musiqi qulağıma gəlir... Çünki tez-tez dəyişir. Özünü

Qarabağ Azərbaycandır!

bildirmir. Fon kimi... Görmədiyim şəhərin küçələrini gəzirəm və hər tin bitəndə, sağa-sola burulanda, yoxuş qalxanda, eniş düşəndə melodiya da dəyişir. Şuşa azad edilib, lakin mən hələ də nisgildən azad ola bilməmişəm. Kökü dərinədir, buraxması zaman istəyir. Şuşa ilə bağlı qəlbimdə, ruhumda 2 əsas yara var. Birincisi, "Qarabağ bülbülləri"nin Qarabağın möhtəşəm mənzərələrini tamamlayan, dağlarında əks-səda verən musiqisiz ifasıdır. İşğaldan qabaq da, ağlamadan dinləyə bilmirdim. İndiyə qədər məni belə duyğulandıran, ruhumu saran nə şeir olub, nə avaz. Ana laylası kimi...

Sən mənim köksümdə çarpan ürəksən,
Mən sənin köksündə - kiçik bir zərrə.
Mənə qanad verən odlu diləksən,
Adına, özünə Vətən deyirəm,
Çölünə, düzünə Vətən deyirəm...

Elə bilirəm özüm yazmışam, o qədər içimdən keçir. "Hər misrası ayaq üstdədir". Eyni vaxtda dərinliyi və ucalığı ancaq belə hiss etmək olar. Bir şeir insanın duyğularını yalnız bu qədər net əks etdirə bilər. "Səndən ötrüymüş demə inqilablar, savaqlar, axan qanlar, kəsilən başlar..." Bu misralar əslində qadına yazılıb. Lakin qadın da elə Vətən deyilmə? Bu qara 27 ildə özünü viranə qalmış könlümüə xatırlatmadığı, yada salmadığı bir gün belə olmadı, ruhdan ruha yaşadığı. Nə qədər soydaşımız bu nisgillə son mənzilə ağır köç edib "torpağı bir ovuc da artırdı". Əlimizdən aldılar, lakin qəlbimizdən ala bilmədilər. Daha çox sevdik, bir ayrı cür can atdıq. Üzdəniraqların "tarixi torpaqlarımızdır" deməyi ilə torpaq nə qiymətli olur, nə əziz. Nə də onların. Torpağı hiss etmək, pıçılısını eşitmək, nəfəsini duymaq, cazibəsinə doğru qaçmaq gərəkdir. Haradasa oxumuşdum... "Oğlanların irəlində qəhrəmanlıq göstərəcəklərini əvvəlcədən heç nə məlum etmir, əksinə, gələcək qəhrəmanlar gündəlikdə darıxdırıcı, maraqsız insanlar olurlar". Müharibədən əvvəl Bakının küçələrində gəzən kəkilli gənclərin günahına batıb fikirləşirdim ki, Qarabağı bunlarla qaytaracağıq? Bir kitab da oxumayıblar. Qarabağı elə onlar aldı! Kitabla böyüyənlər verdi, kitab oxumayan nəsil geri aldı! Burada mən əsla oxumağın antitəbliğatını aparmıram. Sadəcə, bu müharibə çox nəsnəyə gözümüzü açdı. İnsan səssizcə sevməlidir, qara-qışqırıqla yox...

Hər şey zamana möhtac, zaman isə hər şeyə əlacdır. Yəqin. Dünyanın ağıllı adamları belə deyir, özümüz də belə görmüşük. Lakin bir var fərdin faciəsi, bir də var, bütöv xalqın başına gətirilənlər... Nə qədər vaxt keçməlidir, hansı gözəl hadisələr baş verməlidir ki, o qara günlər unudulsun, kədərin rəngi solsun. 2020-nin payızında 27 ilə bərabər 44 gün yaşadığı. Eşitmədiklərimizi eşitdik, görmədiklərimizi gördük. Yaralar açıldı, qaysaqlar qopdu, közlər düşdü. Bu lənətəgəlməşlərin hansı faşistlikləri qaldı daha üzə çıxmamış? Tükürpərdən sirlər, Hitlerin əsir düşərgələrini unuduracaq dəhşətlər... Qarabağ müharibəsindən elə müsibətlər eşitdim ki, qıyıb bir yaxınıma danışa bilmədim. "Çünki hər gerçək hər qulağa görə deyildir". Necə də yiyəsiz, sahibsiz imişik. Ananın balasını qucağından alıb aparırlar, atası məğmun-məğmun baxır. İndi sülh deyirlər. Melkonyan kimi hərbi caniyə Milli Qəhrəman adı verib öyünəndə metafizik qanunların hələ ləğv edilmədiyini düşünməliydilər. Etdikləri vəhşilikləri özləri yazıb yayıblar, çəkib bizə yanıq veriblər. Onilliklərlə heysiyyətimizlə oynayıblar. Bizim əsirləri necə bölüşdürdüklerini, neçəsini orqana, neçəsini bordelə, nə qədərini qul kimi işlətməyə verdiklərini çəkinmədən bir delfin üçün özünü öldürən, it-pişiyn "hüquqlarını" qoruyan Avropaya elan ediblər. "Dağ ermənilərinin döyüş ruhu güclü olmuş..." Bu qədər tarix oxumuşuq, hansı müharibədə erməni adı keçib? Bədbəxtlikləri də bundadır. Olmayan yalanı uydurmaq, ona inanmaq! Olanı yox, xəyal etdiyini görmək. "Vanya dayı" (A.Çexov) deyirdi ki, reallıq olmayan yerdə ilğımla yaşayırlar.

Qarabağ Azərbaycandır!

Mənə görə Rusiyanın siyasəti rus xalqından ayırıdır. Şovnistləri də çoxdur, lakin obyektiv düşünən, ağıllı ziyalıları da nə qədər istəsən! Bizi sevib-sevmədiklərindən asılı olmayaraq, nə qədər məşhur isim var ki, şəxsən izləmişəm, mövqelərini, adlarını qorudular. Ermənilər isə sanki bir başdan idarə olunurlar. Daşnakı nə deyirsə, böyüyü də, kiçiyi də, qadını da, uşağı da, elmi də, ədəbiyyatı da onu təkrarlayır. Öz içindən kor olmaq budur.

44 gündə xronika təzələndi, keçmişin zülmünü, çarəsizliyini bir də yaşadığ, ağlamaqdan kor olduq. Bilmədik, şəhidlərimizə ağlayaq, yoxsa yerdə qalan, tapdalanmış haqqımıza. Statistika "30 ildə Qarabağda 44 gündəki qədər qan tökülməyib", - desə də, mən "qan dənizi" deyəndə 90-ları düşünürəm. Yəqin ki, hadisələrin məştabına, faciəvi nəticələrinə, bizim qat-qat çox itki verməyimizə, əzilməyimizə görə. Nahaq tökülən qan yandırır adamı. Reallıqdan uzaqlaşdırır.

Şuşa ilə bağlı qəlbimdə qövr edən ikinci yara isə "Şuşada son çay" fotosu idi. Müharibənin ortalarından bizim seqmentdə yenidən yayılmağa başladı. Natəvanın memorialı önündə yerdə iki əsgərimiz oturub. Qarşı-qarşıya... Silahları əllərində... Və üç ədəd armudu stəkanda rəngsiz çay... İndi ayağa qalxıb gedəcəklər. Gedə biləcəklərmi? Ya əbədlilik Şuşada qalacaqlar? Çaylar da çox güman ki, içilməmiş soyuyacaq. Kadrda bir nəfər də var, çəkənin özü... Özü görünməsə də, kədəri görünür. İlahi, bir şəkildə də nə qədər qüssə olarmış. Divardakı yazı da bu hüznü tamamlayır:

Zaman unutmayır ötən bir anı,
Xalq üçün xeyirxah olan insanı.
Gözlər aydın olsun görməsin kədər,
Xan qızı yaşasın tarixlər qədər!

Bizim hələ Xan qızının məzarının vəhşicəsinə dağıdılmasından, sümüklərinin çıxarılıb İrəvana aparılmağından xəbərimiz yoxdur... Biz bu məşum faktı Ağdam işğaldan azad ediləndə biləcəyik. Şairənin əsərlərinin Azərbaycan xalqının dövlət varidatı elan edilməsi bir tərəfə, heç olmasa, onun Şuşaya çəkdiyi sudan içdiklərinə görə məqbərəsinə toxunmamalıydılar. Nə qoyub, nə axtarıram? "İnsan erməni ola bilər, amma ermənilər, əfsus ki, heç vaxt insan ola bilməyəcəklər". Xanlar-xan zadələr bilsəydilər ki, torpağımızda künc verdiyimiz erməni indi bizə köçəri deyir. Hələ yurd-yuva necə talanıb. Nəzərə alsaq ki, Natəvan elatın məşhur, mötəbər, say-seçmə adamlarından olub, rəhmətə gedəndə camaat onu Şuşadan Ağdama qədər çiyində aparıb, dəfninin necə hörmətlə, təntənə ilə keçdiyini təsəvvür etmək çətin deyil. Necə deyərlər, "bizdə şeir də var, sənət də vardır, şairə, sənətə hörmət də vardır". Və belə dəyərlərlə yaşayan bizlərin qonşu olduğu ünsürlərə bax! Xan qızı onsuz da yaşayacaq! Könüllərdə təxti-rəvan quranlar unudulmur. 27 il sonra Rza bəy "Şuşada ilk çay" fotosunu da çəkəcək. Lakin o ağırlı yaz günündən bu xoşbəxt payız gününə hələ çox var... Bir ömür qədər uzun bir yol. Geri sayım 8 maydan başladı və 8 noyabrda böyük final marafonunu tamamladı! Bunu isə hələ dünyada heç kəs bilmir, Biləndən başqa!

Müqayisəyə 2 video gəlir... 2017-nin və 2020-nin Şuşası. Hər iki çəkiliş Yeni il qabağı aparılıb, birini düşmənlərimiz çəkib, digərini özümüz. Şuşa işğalda və sonra... Bu 27 ildə heç nə artırmayıblar, nə qalıb, bizdən qalıb. Şuşaya yerləşdirilən ermənilər şəhərin mərkəzini boş qoyaraq dağlıq, uzaq hissəsinə çəkilmişdilər. Buna psixologiyada "dəvəquşu effekti" deyirlər. Öz aləmlərində guya istehkam yaradır, özlərini sığorta edirdilər.

Demək, 2017-nin Şuşası. Qar yağıb. Şəhərdə seyrəklikdir (Düşünürəm ki, orda elə bir məskunlaşma da olmayıbmiş). Arabir kimsə görünür, axçışka küçədə yolka bəzəyir, bacalardan tüstü

Qarabağ Azərbaycandır!

çıxır. Arxayınlaşblar. Elə bilirlər həmişə belə olacaq. Rəşadətli Azərbaycan Ordusu bir həmlə ilə hamısını süpürüb "cəhənnəmlik" etdi!

...Yenə də qar yağıb, Şuşamız ağ örtüyə bürünüb. O, həmişə bizim olub, bizim idi, onu unutmamışdıq, bizi zülm ilə ayırmışdılar. Balanı anadan ayıran kimi. Bu gün yenə bir yerdəyik, bu dəfə həmişəlik! Azərbaycan vətəndaşı Azərbaycan Himninin təranəsi altında qədim şəhərin qarlı küçələrini gəzir. Bu qar o qardan deyil, torpağımızı erməni mikrobundan dezinfeksiya edir, bizim də üzümüzü ağardır. Himni xor oxumur. Xoş pauzalarla solo ifa edir. Şuşa qalasını boyaboy "mələklərin üzərinə kölgə saldığı" bayrağımızı örtüb, xain düşməyə göz dağı kimi! Bu, bir yuxudumu..? Kamera ermənilərin tarix boyu yeganə qiymətli "sərvəti" - daşından-divarından qalxan kimi istifadə edib arxasında gizləndikləri kilsəni bizə göstərir. O kilsəni ki, arxadan vurulan xəncər kimi namərdcəsinə Şuşanın kürəyinə sancılıb. Həmin kilsəni ki, ermənilər arxalarını yerə verməmək, hələ suyun üzərində qala bildiklərini bizə göstərmək üçün müharibənin qızgın vaxtı orada liturgiya, nigahkəsmə mərasimi də keçirmişdilər. O kilsəni ki, hər yoldan ötən "jurnalist" sınımış şüşəsinin hesabını istəyir, amma və lakin və nədənsə, Putinin məşhur kəlamını unudurdu: "Terrorçunu ayaqyolunda belə tutsanız, gəbərdin".

Sakitlikdir. Şəhər dincəlidir. Top-tüfəng səşindən deyil, murdar nəfəsdən dincəlidir, 92-ci ildə donub qalan Şuşa özünə gəlməyə başlayır. Əfsanəyə görə, qara 8 maydan sonra Şuşanın başının üstündən çiskin, qar, duman heç əskik olmayıb... Başqa bir əfsanəyə görə isə, xarıbülbül ona görə yad yerdə bitmir ki, ayrılığa dözümlü yoxdur. "Qarabağ bu savaşda gül oldu, Azərbaycan əsgəri bülbül. Bu dəfə də bülbülün qanı axdı, amma gülü - Qarabağı əyilməyə qoymadı" və qələbəmizin ikonasına çevrildi. Ordumuz Şuşanı şit yağın içindən tük çəkən kimi götürdü. Mümkün olmayanı etdi. Sıldırımlara quş kimi sızdı, külək kimi qalxdı. Gedişi ilə bizi sümüklərimizə qədər yandıran Şuşa, möhtəşəm qayıdışı ilə onilliklərə işləyən yaramıza məlhəm oldu. Azərbaycan Ordusunun Şuşaya necə daxil olduğunu erməni hərbi ekspertləri heç cür anlaya bilmədi. Bu onlar üçün 92-də boş şəhərə girib "qələbə" qazanmaq deyildi. Dışlə, dırnaqla, qanla, canla qazanılan qələbə idi. Təqlid edilməyən və təqlidi olmayan cəsərət idi. Mən hər uyğun məqamda türkü, onun gücünü qabartmağın tərəfdarı deyiləm. Düşünürəm ki, buna ehtiyac yoxdur, türkün tarixi göz qabağındadır. Amma Napoleon da balaca adam olmayıb...

"Mənə türklərdən ibarət bir ordu verin, sizə dünyanı fəth edim", - deyib.

Üst-üstə qalanan "leş-baş üstə" hərbi tariximizə yazılan Daşaltı əməliyyatının qara hərflərini qızıl hərflərə dəyişdi. Özü də müamilə ilə!

Əsgərlərimiz sanki canavar qanı içmişdilər, elə döyüşürdülər. Beyin, şüur, toxuma, refleks, nə varsa... dünyaya qapadılıb şəhadətə açılmışdı. Biz "bu yola ağılla çıxmışdıq, sonra ağıldan çıxdıq". Bəzən deyirlər ki, belə deyib, ermənilərin yol qırağına tökülüb qalan leşlərini videoya çəkib yaymaqla düşməni qıcıqlandırmayın. Niyə? Onlar Xocalını törəyəndə qıcıqlandırmışdıq? Kəlbəcərdə əlsiz-ayaqsız qocalara, körpələrə, ömründə kəndindən, ailəsindən başqa bir yer görməyən qız-gəlinə cəbhə açanda qıcıqlandırmışdıq? Aborigen üçün nə səbəb-nəticə? 92-də Xocalını törətdilər ki, camaat qorxub qaçsın. Vəhşiliklərinin yayılması üçün şərait də yaratdılar. Özlərini güclü, bizi zəif göstərməkdən ötrü. Bir var banditin cinayəti qorxutsun, bir də var ordunun ƏZƏMƏTİ vahimələndirsin!

"Hərə öz pozisiyasında" bəyannaməsindən sonra Şuşa və ətrafından 730 erməni cəsədi yığılmışdır. Bizim "Daşaltı" adlandırdığımız əməliyyata ermənilər fəxrlə "Qanlı dərə" deyirdilər. Taleyin kinayəsi ilə 27 ildən sonra 44 günlük müharibəni ağılaya-ağılaya "Ölüm dərəsi" adlandırdılar.

Qarabağ Azərbaycandır!

Şahidlər deyir ki, Şuşa 2 rəngli idi: xaki (hərbi geyim) və qırmızı rəngdə. Havadan da qan iyi gəlirdi. 1992-ci ildə pusquya salınaraq bir gecədə Daşaltı ilə bərabər 94 hərbcimizi itirmişdik. Milli Qəhrəman R.Əhmədov olmaqla neçə igidimizin öldü-qaldısından bu gün də xəbər yoxdur (Ermənilər meyitləri qayıtmamışdılar). Şuşa Qarabağın açarıdır, Daşaltı da Şuşanın. Daşaltı Cıdır düzündən aşağıda, başgicəllədən uçurumda, nəhəng qayalığın altında, eyni adlı çayın sahilində yerləşir. İllərdi "Şuşanın daşlarına, qayalarına sığınıb yaşayır". Təqdimata bax... Təsvirin möhtəşəmliyinə bax! Əsli isə heç bir təsvirə gəlməz! Elə bil daş parçaları havadan asılıb. Daşaltının azad edilməsinin mənəvi əhəmiyyəti strateji əhəmiyyəti qədər önəmlidir. Kənd azad olunandan, əsgərlərimiz orada pəraşki bişirib video paylaşandan sonra, "bəlkə özləri yaşayanda abad idi, bizə verəndə viranəyə çeviriblər?", - yarımşübhəsi ilə düşmənin işğal vaxtı çəkdiyi görüntülərə baxdım... və dəhşətə gəldim. Yox, bu torpaqları 30 il cinlər, şeyatınlar idarə edib. Traktorlar işləyir, həyat var. Amma necə? Yaşayış demək mümkünsə. Xərabət aşıqları. Təbiətin füsunkar gözəlliklərinin fonunda xarabazar daha zəlil, daha xəcalətli, rüsvay görünür. Şıq geyimli adamların arasında çıpaq, cır-cındır içində olan bomj kimi. Mənim Allahdan niyyətim var. Bakıda pəraşki bişirib Daşaltıda paylamaq! Ruhü göylərə qarışan şəhidlərimizin ehsanı kimi! Qoşulmaq istəyənlə idəyami halal edirəm. Mən o videodan, kefləri ala buludlarda süzən o uşaqlardan nə qədər pozitiv almışdım! Həmişə düşmən tapdayasız!

Qarabağın istilacılar üçün zaman-zaman yağlı tikə olduğunu ilk dəfə "Vaqif" dramından öyrəndiyim yadımdadır. Yeni işğal olunanda da Qacarın monoloqunu ürək ağrısı ilə xatırlayırdım, "Keçdi əlimizə gözəl Qarabağ". Ya da, "bu gün alınmalı Şuşa qələsi". Qarabağ təbiəti ilə yadda qalan tanışlığım sevimli yazıçımız İ.Əfəndiyevin "Mahnı dağlarda qaldı" pyesindən başlayır. Tamaşa başlayanda səhnəarxası söylənilən şeirə öz ələmində musiqi də yazmışdım.

Deyirlər Qarabağ bir cənnət imiş...
Bəslərmiş qoynunda mələklərini.
Məndə qüdrət hanı qələm çalmağa?
Tərif eləməyə yalnız birini...

Qəribədir ki, mənə nə əsərin inqilabi sületi, nə də məhəbbət mövzusu cəlb edirdi. Mənə ekzotika kimi gələn toponimlərə "takılıb" qalmışdım. Qırxqız yaylağı, İsa bulağı, "Ərim gəldi" qayasının adını ilk dəfə idi eşidirdim. Gülgəzin kəklikotu qoymadığı Cıdır düzünü dünyanın ən geniş, xoşbəxt guşəsi kimi xəyalımda canlandırır, kəklikotunun havasını da alırdım. Növbə gözlədiyi Xanqızı bulağı, ehsan sahibi haqqında düşünürdüm. Şahnazı ovsunlayan Topxana meşəsindən qorxurdum. "Ərim gəldi"dən qırmızı qoşunun ağzının açılıb Əsgəran qalasını işğal etməyini də görmüş kimi idim. Böyükbəyin Cavanşir nəslini yaşatmaq arzusu, Fəxrəndə xanımın son anda Xəzinə qayasına üz tutmağı mənə bilmədiyim, tanımadığım bir ələmdən xəbər verirdi. Qarabağ mahalının məşhur xanəndəsi Keçəçi Məhəmmədin adını da ilk dəfə bu tamaşada eşitmişdim.

Ermənilərin bu müharibədə əsas səhvi Şuşanı bizim əlimizdən almaq oldu. Bununla bizi sındırdılar. Amma sadə həqiqəti unuttular, atəş düşdüyü yeri yandırar, bumeranq da yubandıqca qüvvəti artır. "Təhqir edənəni niyyəti sizdən cavab almaqdır. Təhqir edən sizin beyninizin nə cür reaksiya verəcəyini bilmədən riskə girmiş olur" (Z.Freyd). Eynən! Şuşa kimindir, Qarabağ onundur! Xankəndi müasir şəhərdir, belə şəhərlər dünyada nə qədər istəsən! Neçə illərdi onlar yaşayır, erməniləşdiriblər. Şuşa xanlar tərəfindən salınıb inkişaf olunduğuna görə kifayət qədər sənədləşdirilib, şəhərin baş planı, gerbi, fotoları, Moskva ilə sıx ticari əlaqələri olub. Bu qədər sübutun içərisində yalnız şüursuz haylar tarixi aldadıb onu erməniləşdirəcəklərini düşünə bilirdilər. Güvəndikləri erməni "sənətkarlığı" da işə yaramayacaq. Tarixi aldatmaq olmaz, riyaziyyat olmasa da, dəqiqliyi sevir. XIX əsrdə Şuşa Qafqazda yalnız Tiflisin rəqabət apara biləcəyi mədəniyyət

Qarabağ Azərbaycandır!

paytaxtı olub. Köçəryan da sonda dedi ki, gərək Stepanakerti verib Şuşanı saxlayaydıq. Onlar üçün qiymətli olduğu üçün yox, bizim yarıcانımız olduğuna görə.

Lakin Şuşa... Şuşa ayrıdır. Dünyada ikinci belə şəhər yoxdur! Düşmənlər Şuşanı itirməyi ağıllarına belə gətirmirdilər. Şuşanın bizim üçün hansı yerdə olduğu, onun üçün necə canlardan keçdiyimizi 8 noyabrdan sonra düşmənlərimiz görəcək və etiraf da edəcək! "Şuşa azərbaycanlılar üçün sakral şəhərdir! Hər hansı yad müdaxiləyə cəhd tərəflərindən təhqir, küfür, həqarət kimi aqressiv qəbul edilir". Gec də olsa, çatıb onlara! Şuşa gedəndə deyirdilər: "Bizim əlimizdən qələbəmizi, bayramımızı, qürurumuzu aldılar". "Dövlət oldur ki, düşmən ola zəbun". Ordumuz Şuşanı soyuq noyabr gecəsində duman altında sıldırımları dırmaşib birbaşa təmas döyüşü ilə aldı. Rusiya mediası yazırdı: "Belə döyüş, Vətən sevgisi görən olubmu, demək çətindir?!" Biz bu sevgini balalarımıza 30 il ərzində günbəgün aşılıdıq. Hamı müharibə deyib dururdu. Müzəffər Azərbaycan Ordusu Şuşanı "şüşə" kimi qoruya-qoruya, "amandır, çatlmasın, cızılmasın" ehtiyatı ilə düşmənin caynağından qopartdı. Şuşa belə də alınmalıydı! Dronlar dünyasında əlbəyaxa döyüşlə! İlahi bir "eşq"lə!

525-ci qəzet. – 2021. – 22 sentyabr.